

**УДК 631.15**

**ФУНКЦІОНУВАННЯ АГРОПРОМИСЛОВИХ  
ПІДПРИЄМСТВ В СУЧАСНИХ УМОВАХ  
ГОСПОДАРЮВАННЯ**

***Ніценко В.С., к.е.н., доцент  
Одеський національний університет  
імені І.І. Мечникова***

*Встановлено, що агропромислові підприємства є однією з домінуючих форм інтегрованих формувань агропродовольчої сфери. Проаналізовано довільну вибірку агропромислових підприємств за розмірами доходу та площі земель в обробітку, результати якої продемонстрували, що усі вони приватної форми власності, більшість з яких одноосібне володіння та партнерство. Узагальнення результатів досліджень показали, що 100% агропромислових підприємств займаються виробництвом продукції рослинництва і 35% – тваринництва. Проведено групування агропромислових підприємств за розмірами доходів, площі земельних угідь та рівнем доходу на 1 га. З'ясовано, що майже половина агропромислових підприємств не мають переробних потужностей і віднести їх до таких важко.*

*Ключові слова: агропромислове підприємство, дохід, площа земель, групування, ефективність*

*Установлено, что агропромышленные предприятия является одной из доминирующих форм интегрированных формирований агропродовольственной сферы. Проанализировано произвольную выборку агропромышленных предприятий по размерам дохода и площади земель в обработке, результаты которой показали, что все они частной формы собственности, большинство из которых единоличное владение и партнерство. Обобщение результатов исследований показали, что 100% агропромышленных предприятий занимаются производством продукции растениеводства и 35% – животноводства. Проведена группировка агропромышленных предприятий по размерам доходов, площади земельных угодий и*

уровнем дохода на 1 га. Выяснено, что почти половина агропромышленных предприятий не имеют перерабатывающих мощностей и отнести их к таким трудно.

Ключевые слова: агропромышленное предприятие, доход, площадь земель, группировка, эффективность

*Established that agroindustrial enterprises is one of the dominant forms of integrated units agri sector. Analyzed a random sample of agricultural enterprises by size of income and the amount of land under cultivation, the results of which showed that all of them are privately owned, most of them sole ownership and partnership. Summary results showed that 100% of agricultural enterprises engaged in crop production and 35% – livestock. A grouping of agricultural enterprises by size of income, land area and income per 1 ha. It was found that almost half of agricultural enterprises have processing capacity and assign them to such difficult.*

*Keywords: agriculture enterprise revenue, land area, grouping, efficiency*

**Постановка проблеми.** В умовах глобалізаційних викликів усе більше уваги суб'єктами господарювання приділяється посиленню конкурентоздатності продукції, досягти якої можливо шляхом виробництва й реалізації не сировини, а продукції, яка набуває форми товару. Світовий досвід засвідчив, що найбільші диверсифіковані компанії є лідерами у більшості галузей промисловості. Тому досягнення оптимального сполучення агропромислового виробництва у рамках однієї компанії є доцільним на базі агропромислового формування, зокрема підприємства.

**Аналіз останніх досліджень та публікацій.** Агропромислові підприємства виступають об'єктом уваги багатьох вчених-аграрників. Так, наукові праці В.Г. Андрійчука [2], Ю.Д. Бабочкіної [3], А.Є. Годунов [4], О.О. Лелюка [5], Л.П. Марчук [6], П.Т. Саблука [7] та ін., є основою для розгляду функціонування агропромислових формувань, у т.ч. агропромислових підприємств (АПП).

Важливим доробком проблем функціонування АПП є дослідження за редакцією П.Т. Саблука. В ньому на думку

науковців вертикальна виробнича інтеграція провадиться у вигляді агропромислових формувань та об'єднань. Повна вертикальна виробнича інтеграція може розвиватись на базі великих сільськогосподарських підприємств шляхом насичення їх переробними виробництвами. Цей процес... слід поширювати і поглиблювати в технічно важливих і екологічно безпечних напрямках та розмірах. Матеріальною основою тут повинно виступати переробне устаткування, потужність якого може бути використана повністю тією кількістю сировини, яка виробляється окремим підприємством [7, с. 189].

Наведені дані В.Г. Андрійчука показують, що офіційно в колишньому СРСР до АПП відносили ті господарські формування, в яких перероблялося не менше 25% продукції однієї з галузей їх спеціалізації [2, с. 569].

Ю.Д. Бабочкіна зауважує, що вироблена в сільському господарстві продукція лише частково може споживатись у сирому (необробленому і непереробленому вигляді – 15-20%, ще ж стільки надходить її в виробниче споживання (корми, насіння)), решта ж – 60-65% потребує промислової переробки, в процесі якої перетворюється на продовольчі товари [3, с. 12].

До АПП можуть відноситися господарства, які володіють достатньо великими потужностями з переробки як власної сировини, так і тієї, що поставляється довколишніми господарствами або населенням. Тут промислове виробництво є провідним, нерозривно пов'язане з сільськогосподарським, що не доповнює його, а продовжує на одному комбінованому підприємстві. З розвитком сировинної бази з'являється потреба в розширенні потужностей по зберіганню і переробці продукції, які можуть створюватися на міжгосподарській основі, тобто за участю інших господарств [8].

АПП функціонує досить ефективно не тільки за рахунок отримання додаткового прибутку, але й за рахунок використання нестандартної продукції, практично повної утилізації відходів, зниження сезонності використання праці, створення нових робочих місць, підвищення оплати праці працівників АПП [1].

О.О. Лелюк досліджує більш вузько функціонування агропромислових підприємств, а саме овочепромислового

підкомплексу. Він зазначає, що значних результатів досягають ті підприємства, які інтегрують виробництво овочів та їх переробку. Для великих гравців ринку овочевої консервації така інтеграція забезпечує переважно підвищення якості продукції, а для малих і середніх підприємств – це питання виживання на ринку. За рахунок переробки власної сировини вдається здешевити собівартість консервованої продукції, а також забезпечити у необхідні строки постачання якісної сировини [5, с. 165].

Таким чином, тема дослідження є актуальною, своєчасною і не викликає сумнівів.

**Метою статті** виступають оцінка виробничих аспектів та результатів функціонування АПП.

**Виклад основного матеріалу досліджень.** Для цілей нашої роботи скористаємося базою даних Інтернет-порталу anyfoodanyfeed.com.

Дослідження охоплює довільну вибірку з 20 АПП 19 регіонів України. Наступна таблиця наочно свідчить про розміри доходів та земельні банки відібраних суб'єктів господарювання (табл. 1).

*Таблиця 1*

**Розміри доходів та земель агропромислових підприємств  
України станом на 01.01.2013 р.**

| № з/п | Агропромислове підприємство | Регіон                 | Дохід, млн. грн. | Площа землі, тис. га |
|-------|-----------------------------|------------------------|------------------|----------------------|
| 1     | Топільче                    | Тернопільська обл.     | 19,6             | 1,8                  |
| 2     | Юдана                       | Черкаська обл.         | 2,5              | 0,3                  |
| 3     | Агроленд                    | Дніпропетровська обл.  | 15               | 3,1                  |
| 4     | Львівське                   | Львівська обл.         | 143,3            | 10,0                 |
| 5     | Полісся                     | Київська обл.          | 2,6              | 0,5                  |
| 6     | Вера                        | Херсонська обл.        | 3,6              | 0,5                  |
| 7     | ім. Тараса Шевченка         | Полтавська обл.        | 12,5             | 2,4                  |
| 8     | Кам'яна                     | Чернівецька обл.       | 2,2              | 0,4                  |
| 9     | Ладомир                     | Донецька обл.          | 9,4              | 3,4                  |
| 10    | Леанка                      | Закарпатська обл.      | 0,9              | 2,1                  |
| 11    | Левада                      | Івано-Франківська обл. | 7,7              | 1,1                  |
| 12    | Мир                         | Рівненська обл.        | 2,1              | 0,3                  |
| 13    | Південьагро                 | Крим АР                | 0,4              | 0,2                  |

|    |                   |                     |       |      |
|----|-------------------|---------------------|-------|------|
| 14 | Розкішна          | Кіровоградська обл. | 102,8 | 18,8 |
| 15 | Саврань           | Одеська обл.        | 15,2  | 3,8  |
| 16 | Сади Слобожанщини | Харківська обл.     | 2,1   | 0,3  |
| 17 | Світанок          | Вінницька обл.      | 0,6   | 0,3  |
| 18 | Сток              | Запорізька обл.     | 5,2   | 3,6  |
| 19 | Україна           | Сумська обл.        | 11,8  | 2,6  |
| 20 | Агроінвест        | Тернопільська обл.  | 5,0   | 0,5  |

Приведена вибірка засвідчила, що усі АПП приватної форми власності, з яких 12 – одноосібне володіння (приватні підприємства (ПП)), 8 – партнерства (товариства з обмеженою відповідальністю (ТОВ) – 7 і товариство з додатковою відповідальністю (ТзДВ) – 1).

Усі перераховані підприємства (100%) займаються вирощуванням продукції рослинництва, 35% – тваринництвом (табл. 2).

Таблиця 2

**Питома вага АПП, залежно від організаційно-правової форми підприємництва, виду діяльності та продукції, %**

| Організаційно-<br>правова форма<br>підприємництва | Рослинництво        |                      |          |       |          |                            |                   | Тваринництво                 |                                       |                           |        |     |
|---------------------------------------------------|---------------------|----------------------|----------|-------|----------|----------------------------|-------------------|------------------------------|---------------------------------------|---------------------------|--------|-----|
|                                                   | Зернові<br>культури | Технічні<br>культури | Виноград | Плоди | Картопля | Овочі відкритого<br>грунту | Цукровий<br>бурак | Вирощування<br>свиней у ж.м. | Вирощування<br>овець та кіз у<br>ж.м. | Вирощування<br>ВРХ у ж.м. | Молоко | Мед |
| ПП                                                | 60                  | 30                   | 5        | 5     | 10       | 5                          | 5                 | 10                           |                                       | 15                        | 15     | 5   |
| ТОВ                                               | 30                  | 25                   |          | 5     | 10       |                            |                   | 10                           | 5                                     |                           | 5      | 10  |
| ТзДВ                                              | 5                   | 5                    |          |       |          |                            |                   |                              |                                       |                           |        |     |
| Разом                                             | 95                  | 60                   | 5        | 10    | 20       | 5                          | 5                 | 20                           | 5                                     | 15                        | 20     | 15  |

Результати досліджень показують, що більшість АПП віддають перевагу вирощуванню зернових культур – 95%, з яких пшеницею займаються 85%, кукурудзою на зерно – 60%, ячменем – 20%, горохом – 15%. На частку технічних культур припадає 60% усіх АПП, з них 35% вирощують ріпак озимий, 10% – ріпак ярий, 40% – соняшник, сою – 25%. Вирощуванням картоплі займається усього 20% АПП, плодів – 10%. І тільки по 5% підприємств вирощують овочі відкритого ґрунту і виноград.

Що стосується галузі тваринництва, то зазначимо, що вона менш приваблива серед АПП. Вирощуванням свиней у живій масі займається 20% підприємств, ВРХ у живій масі – 15%, овець та кіз у живій масі – 5%. 20% підприємств займається виробництвом молока і 15% утриманням і розведенням бджолосімей та виробництвом меду.

Як правило, зазначає В.Г. Андрійчук, агропромислові підприємства – це великі глибокоспеціалізовані господарські формування із значними площами багаторічних насаджень (або овочевих культур) та відносно потужними переробними виробництвами. В таких підприємствах виручка від реалізації продукції переробки разом з грошовими надходженнями від продукції сировинної галузі, що продана в переробленому вигляді, забезпечують цій інтегрованій сфері провідне місце (або одне з провідних) у структурі товарної продукції [2, с. 569].

Вище наведені дані показали, що багаторічними насадженнями володіють всього два АПП – Леанка і Сади Слобожанщини. Якщо перше з них є багатопрофільним, то друге – глибокоспеціалізованим й займається виключно плодівництвом. Зміна напрямів у розвитку АПП у бік вирощування зернових та технічних культур, пов'язана, у першу чергу, з швидкою окупністю капітальних вкладень.

Проведені групування (за даними табл. 1) та розрахунки засвідчили, що господарства досить суттєво відрізняються як за розміром доходу, так і за розміром земельних угідь, про що свідчать таблиці 3 і 4.

*Таблиця 3*

**Групування підприємств за рівнем доходу**

| <b>Групи господарств за розміром доходу, млн. грн.</b> | <b>Число та порядковий номер господарств, од.</b> | <b>Дохід на групу, млн. грн.</b> | <b>В середньому по групі, млн. грн.</b> |
|--------------------------------------------------------|---------------------------------------------------|----------------------------------|-----------------------------------------|
| до 1                                                   | 3 (10, 13, 17)                                    | 1,9                              | 0,6                                     |
| 1,1-5                                                  | 6 (2, 5, 6, 8, 12, 16, 20)                        | 20,1                             | 3,4                                     |
| 5,1-10                                                 | 3 (9, 11, 18)                                     | 22,3                             | 7,4                                     |
| 10,1-20                                                | 5 (1, 3, 7, 15, 19)                               | 74,1                             | 14,8                                    |
| більше 20,1                                            | 2 (4, 14)                                         | 246,1                            | 123,1                                   |
| Всього                                                 | 20                                                | 364,5                            | 18,2                                    |

Найбільше господарств приходить на другу (30% господарств) та п'яту (25% господарств) групи. Характеризуючи розміри доходів на одне підприємство відзначимо, що група з розміром більше 20,1 млн грн в середньому отримує 123,1 млн грн, що більше першої (до 1 млн грн) групи майже у 200 разів!!!

Також суттєвою є різниця у розмірах земельних угідь, що використовуються в операційному циклі підприємств.

*Таблиця 4*

**Групування підприємств за розміром земельних угідь**

| <b>Групи господарств за розміром земель, тис га</b> | <b>Число господарств, од.</b>      | <b>Площа земель по групі, тис га</b> | <b>Площа земель на 1 підприємство, тис. га</b> |
|-----------------------------------------------------|------------------------------------|--------------------------------------|------------------------------------------------|
| до 1                                                | 9 (2, 5, 6, 8, 12, 13, 16, 17, 20) | 3,3                                  | 0,4                                            |
| 1-3                                                 | 5 (1, 7, 10, 11, 19)               | 10,0                                 | 2,0                                            |
| 3-5                                                 | 4 (3, 9, 15, 18)                   | 13,9                                 | 3,5                                            |
| більше 5                                            | 2 (4, 14)                          | 28,8                                 | 14,4                                           |
| Всього                                              | 20                                 | 56,0                                 | 2,8                                            |

Перша група акумулює майже половину усіх господарств – 45%, середній розмір земель, що знаходяться в одному підприємстві становить 400 га. Цікаво, що підприємства з найвищим рівнем доходів мають також й найбільші земельні ділянки, – група господарств за розміром земель більше 5 тис га займає 10% усіх АПП, і середнім розміром одного підприємства 14,4 тис га. Отже, одне АПП 4 групи має у своєму розпорядженні у 39 разів більшу площу земель, ніж підприємство 1 групи.

Проведемо аналіз рівня доходу, отриманого на 1 га землі АПП та з'ясуємо ефективність її використання (табл. 5).

*Таблиця 5*

**Ефективність використання земель в агропромислових підприємствах**

| <b>Агропромислове підприємство</b> | <b>Розмір доходу, млн грн</b> | <b>Площа землі, тис га</b> | <b>Розмір доходу на 1 га, тис грн</b> |
|------------------------------------|-------------------------------|----------------------------|---------------------------------------|
| Львівське                          | 143,3                         | 10,0                       | 14,3                                  |
| Топільче                           | 19,6                          | 1,8                        | 10,9                                  |

|                     |       |      |      |
|---------------------|-------|------|------|
| Агроінвест          | 5,0   | 0,5  | 10,0 |
| Юдана               | 2,5   | 0,3  | 8,3  |
| Вера                | 3,6   | 0,5  | 7,2  |
| Мир                 | 2,1   | 0,3  | 7,0  |
| Сади Слобожанщини   | 2,1   | 0,3  | 7,0  |
| Левада              | 7,7   | 1,1  | 7,0  |
| Кам'яна             | 2,2   | 0,4  | 5,5  |
| Розкішна            | 102,8 | 18,8 | 5,5  |
| ім. Тараса Шевченка | 12,5  | 2,4  | 5,2  |
| Полісся             | 2,6   | 0,5  | 5,2  |
| Агроленд            | 15,0  | 3,1  | 4,8  |
| Україна             | 11,8  | 2,6  | 4,5  |
| Саврань             | 15,2  | 3,8  | 4,0  |
| Ладомир             | 9,4   | 3,4  | 2,8  |
| Південьагро         | 0,4   | 0,2  | 2,0  |
| Світанок            | 0,6   | 0,3  | 2,0  |
| Сток                | 5,2   | 3,6  | 1,4  |
| Леанка              | 0,9   | 2,1  | 0,4  |

Як бачимо, найкращий результат показує АПП Львівське, яке на початок 2013 р. отримало 14,3 тис грн доходу на 1 га землі, що й підтверджується попередніми розрахунками щодо його домінування. Друга компанія, яка за результатами групування займала одне з перших місць, зайняла всього 10 сходинок з результатом 5,5 тис грн/га.

Високі результати показали АПП, які не мають а ні великих розмірів доходу, ні площі земель, а саме: Агроінвест, Юдана, Вера, Мир, Сади Слобожанщини та деякі інші. На 1 га площі землі вони отримали 10 тис грн, 8,3, 7,2, 7,0 та 7,0 тис грн відповідно.

Найнижчий рівень використання земельних угідь у підприємств: Південьагро, Світанок, Сток і Леанка, на 1 га земель яких припадає не більше 2 тис грн доходу.

Необхідно зазначити, що не усі підприємства, які брали участь у процесі аналізу, за нашими висновками, займаються переробкою хоча б одного виду продукції. Якщо взяти за основу, що не менше чверті сільськогосподарської продукції повинно перероблятися на власних переробних потужностях АПП, то виникають сумніви з приводу віднесення їх до таких. Дані висновки підтверджуються даними таблиці 5, згідно яких

біля 50% АПП не займаються переробкою, або частка останньої є незначною порівняно з товарністю сировини.

Однак, зміна розмірів підприємств, концентрація ресурсів повинна відбуватися в певних межах. Вона не повинна призводити до порушення оптимального з'єднання галузей, підгалузей, видів виробництва, а також функціонально пов'язаних між собою елементів виробничого потенціалу аграрної сфери. Це означає, що вона повинна відповідати сучасним умовам усупільнення виробництва, яке потребує відповідної спеціалізації, кооперування, комбінуванні виробництва. Недотримання цих умов може істотно погіршити не тільки результати діяльності господарств, а й загальні умови виробництва [6].

Для досягнення конкурентоспроможного потенціалу агропромислового підприємства всі елементи повинні функціонувати одночасно і в сукупності. Для цього в процесі організації агропромислового підприємства потрібно дотримуватися принципів, сформульованих А.Е. Годуновим [4]:

1. Економічна доцільність та еволюційність об'єднання.
2. Пропорційність розвитку всіх частин у складі об'єднуючої системи, яка задовольняє вимогам безперервності і оптимальності технологічного процесу, умовами розширеного відтворення.
3. Обов'язкова організаційно-технологічна єдність і внутрішня економічна взаємодія в межах технологічних контурів.

**Висновки.** Проведені дослідження показали, що усі АПП за формою власності належать до приватної. Причому 100% вибірки спеціалізуються на вирощуванні продукції рослинництва, 35% – займаються тваринництвом. Домінуючими видами продукції є зернові культури – 95% усіх АПП, технічні культури – 60%, інші галузі – 5-20%. Тільки одне підприємство є глибокоспеціалізованим та займається багаторічними насадженнями, а саме плідівництвом.

Ефективність господарювання оцінювалася за розміром доходів, що отримано на 1 га земельних угідь. Найкращі результати показали підприємства, які не мають ні значних земельних ділянок, а ні великих розмірів доходів. Дані

показники дали можливість зробити висновки, що більшість АПП не займаються переробкою власної сировини або мають незначні розміри.

Отже, ефективність функціонування АПП залежить не тільки від розмірів доходів та земельних ділянок, що використовуються для ведення операційної діяльності, а також від якісних управлінських рішень, що приймаються на вищому щаблі менеджменту підприємства (виду діяльності, виду продукції, що виробляється та перероблюється, каналів реалізації продукції тощо).

### Література

1. Агропромышленная интеграция и ее роль в развитии [Електронний ресурс]. – Режим доступу : АПК <http://reftrend.ru/999145.html>.

2. Андрійчук В.Г. Економіка аграрних підприємств : Підручник / В.Г. Андрійчук. – 2-ге вид., доп. і перероблене. – К. : КНЕУ, 2002. – 624 с.

3. Бабочкіна Ю.Д. Економіка і організація агропромислових формувань : Конспект лекцій / Ю.Д. Бабочкіна. – Таврійський державний агротехнологічний університет, 2009. – 51 с.

4. Годунов А.Е. Совершенствование организационных форм агропромышленной интеграции региона (на примере Волгоградской области): Автореф. дис... канд. эконом. наук: 08.00.05 / А.Е. Годунов / Российский университет дружбы народов. – М., 2006. – 27 с.

5. Лелюк О.О. Особливості оптимізації галузевої структури агропромислових підприємств овочепромислового підкомплексу / О.О. Лелюк // Формування ринкової економіки [Електронний ресурс]: зб. наук. праць. – Спец. вип. : у 2 ч. Організаційно-правові форми агропромислових формувань : стан, перспективи та вплив на розвиток сільських територій / М-во освіти і науки, молоді та спорту України, ДВНЗ "Київський нац. екон. ун-т ім. В. Гетьмана"; відп. ред. О.О. Беляєв. – К. : КНЕУ, 2011. – Ч. 2. – С. 164-172.

6. Марчук Л.П. Про необхідність системного підходу до аналізу економічних перетворень в аграрному виробництві /

Л.П. Марчук // Вісник аграрної науки Причорномор'я Миколаївського державного аграрного університету. – 2005. – Випуск 4(32). – С. 63-69.

7. Посібник по реформуванню ринкового середовища підприємств АПК / [Саблук П.Т., Ситник В.П., Дем'яненко М.Я., Шпичак О.М. та інші]; за ред. П.Т. Саблука. – К. : ІАЕ, 1997. – 587 с.

8. Сущность и объективные предпосылки развития агропромышленной интеграции [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://konspekt.wordpress.com/2012/06/05/сущность-и-объективные-предпосылки-р/>.